बालविवाह र नेपालको कानूनी व्यवस्था

बालविवाह भनेको के हो ?

- कानूनद्वारा तोकिएको उमेर भन्दा कम उमेरमा गरिएको विवाह बालविवाह हो ।
- नेपालको कानून अनुसार विवाह गर्ने व्यक्तिको उमेर २० वर्ष नपुगी कसैले पनि कसैको विवाह गर्नु गराउनु हुँदैन । (मुलुकी अपराध संहिता २०७४)

❛ २० वर्ष नपुगी विवाह गर्नु गराउनु गैरकानुनी हो ।
बालविवाह कानूनी र सामाजिक दुबै अपराध हो ।
यस्तो विवाह गर्ने तथा गराउने दुबैलाई
कानून बमोजिम सजाय हुन्छ । ❜

बालविवाह किन गर्नु गराउनु हुँदैन ?

- बालअधिकारको हनन् हुन्छ,
- किशोरी गर्भवती हुँदा आमा र बच्चा दुबैलाई गम्भीर स्वास्थ्य समस्या हुन सक्छ,
- किशोरी गर्भवती हुँदा आमा र बच्चा दुबैको मृत्यु हुन सक्छ,
- बालिकाहरूमा फिस्टुला, पाठेघर खस्ने लगायतका गम्भीर स्वास्थ्य समस्या हुन सक्छ,
- शिक्षा, रोजगारी लगायत विभिन्न अवसरहरुबाट वञ्चित हुन सक्छ,
- पारिवारिक, आर्थिक, सामाजिक परनिर्भरता बढ्ने हुन्छ,
- परिवार तथा समाजमा असमान शक्ति सम्बन्ध हुन सक्छ,
- घरेलु हिंसा र दुर्व्यवहारको जोखिम बढ्न सक्छ,
- मनोसामाजिक समस्याको उच्च जोखिम हुन सक्छ ।

बालविवाह गरे वा गराएमा के असर हुन्छ ?

विवाह गर्ने उमेर नपुगी विवाह गर्दा बालबालिकामा विभिन्न किसिमका शारीरिक तथा मानसिक असर पर्छ ।

उमेर नपुगी विवाह गर्दा बालबालिकामा शारीरिक तथा मनोसामाजिक समस्या आई उनीहरुको समग्र विकासमा रोकावट आउन सक्छ ।

बालविवाहका कारण विशेष गरी बालिकाहरुलाई चिडचिडाहट र झर्को महसुस भई आफुलाई एकान्तमा राख्न चाहने हुन्छन् । जसका कारण उनीहरुको वृद्धि विकासमा रोकावट आउँछ ।

“ बालविवाहले बालबालिकाको समग्र विकासमा रोकावट आउन सक्छ । जसका कारणले बालबालिका लगायत उनीहरूको परिवार, समाज र राष्ट्रलाई नै नकारात्मक असर पर्छ । ”

कलिलो उमेरमा गर्भवती भएमा कस्तो जोखिम हुन सक्छ ?

उमेर नपुगी गर्भधारण गरिछौ, अब बच्चा पो कस्तो जन्मिने हो ? नानी, उमेर नपुगी बच्चा जन्माउँदा त बच्चा र आमा दुवैको स्वास्थ्यमा गंभीर समस्या आई ज्यान पनि जान सक्ने हुन्छ नि । यस्तो कुरामा पहिले नै होस् पुऱ्याउनु पर्थ्यो...

बालविवाह तथा प्रजनन् स्वास्थ्यको अज्ञानताले सानै उमेरमा गर्भधारण गर्दा बच्चा अपाङ्गता हुने सम्भावना बढी हुन्छ । उमेर नपुगी बच्चा जन्माउने निर्णयले बच्चा तथा परिवार दुवैलाई जोखिम हुन सक्छ ।

हामी र हाम्रो बच्चा त जीवन भरी दुःखी हुने नै भयौ, गाँउलेले समेत कुरा काटेर हैरान बनाइसके । परिवारले गर्दा मैले सबै लाञ्छना सहनु पऱ्यो ।

बालविवाह भएको, गरेको वा गराएको पाएमा के गर्ने ?

यी दुलहीको विवाह गर्ने उमेर पुग्या रहेनछ । हामी यस्तो बालविवाहमा संलग्न हुँदैनौं, तिमीहरू पनि यो विवाह नगर...। यो दण्डनीय कार्य हो । यो विवाहको साक्षि हामी हुन सक्दैनौ ।

बालविवाह हुन लागेको, भए, गरे, गराएको देखेमा, सुनेमा वा जानकारी पाएमा जो सुकैले पनि थाहा पाएको मितिले ३ महिना भित्र नजिकको प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिन सकिन्छ ।

बालविवाहको उजुरी गाँउपालिका वा नगरपालिकामा भएको न्यायिक समितिमा गर्ने होइन, यस्तो विवाहको दर्ता गैरकानूनी भएकाले तुरून्त नजिकको प्रहरीलाई खवर गर्नु पर्छ ।

कानूनतः बालविवाह स्वतः बदर हुन्छ । यदि कसैले बालविवाहलाई स्थानीय वडा कार्यालय/ स्थानीय तहमा गई विवाह दर्ता गराउन खोजेमा तुरुन्त सम्बन्धित निकायमा उजुरी दिनु पर्दछ ।

बालविवाह विरुद्ध उजुरी परेमा प्रहरीले तुरुन्त त्यसको लागि कानूनी कारवाही सुरु गर्नु पर्दछ ।

“बालविवाहको विरुद्धमा बोल्नु र त्यसको प्रतिकार गर्नु भनेको बालअधिकारको सुनिश्चित गर्नु हो । बालविवाहको विरुद्धमा डटेर आवाज उठाउनु हामी सबैको कर्तव्य हो ।”

बालविवाह सम्बन्धी नेपालको कानूनी व्यवस्था कस्तो छ ?

मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४	
व्यवस्था	**सजाय/जरिवाना**
विवाह गर्ने व्यक्तिको उमेर बीस (२०) वर्ष नपुगी कसैले विवाह गर्न वा गराउन हुँदैन ।	यस्तो कानून विपरितको विवाह स्वतः बदर हुनेछ ।
	यस्तो कसूर गर्ने व्यक्तिलाई तीन (३) वर्ष सम्म कैद वा ३,०००। रुपैयाँ सम्म जरिवाना हुनेछ ।
विवाह गर्ने उमेर पूरा नभएको व्यक्तिले दिएको मञ्जुरीलाई कानूनतः मञ्जुरी मानिदैन ।	

कानूनले तोकेको उमेर भन्दा पहिले विवाह गरे वा गराएमा त्यस्तो व्यक्ति कानूनतः दण्डित हुनेछ ।

बालविवाह विरुद्धको उजुरी गर्ने प्रक्रिया र निकाय के र कँहा हो ?

- आफुसँग भएसम्मको प्रमाण पुग्ने कागजात वा सूचना सहित नजिकको प्रहरी कार्यालयमा गई कानूनले तोके अनुसार उजुरी दरखास्त दिने,
- आफूले देखे जानेसम्मको सबुद प्रमाण खुलाई बालविवाहको विरुद्धमा उजुरी वा जानकारी लिखित रुपमा वा मौखिक सूचना वा इमेल वा एसएमएस मार्फत नजिकको प्रहरी कार्यालयमा दिने,

बालविवाह विरुद्धको उजुरी प्रहरी कार्यालयले दर्ता गर्न इन्कार गरेमा के गर्ने ?

- बालविवाह विरुद्धको उजुरी/जाहेरी दरखास्त दर्ता गर्न इन्कार गरेमा उक्त प्रहरी कार्यालयको माथिल्लो प्रहरी कार्यालय वा जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालयमा उजुर गर्न सक्नेछ । (मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिता ऐन, २०७४, परिच्छेद २, दफा ५)
- प्रहरी कार्यालय, जिल्ला सरकारी वकिलको कार्यालय वा प्रहरीको माथिल्लो तहको प्रहरी कार्यालयले उजुरी लिन नमानेमा उजुरीको सबै व्यहोरा खुलाएर प्रमुख जिल्ला अधिकारी समक्ष निवेदन पेस गर्न सकिन्छ । (मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिता ऐन, २०७४, परिच्छेद २, दफा ५(उपदफा ४)) ।

बालविवाह विरुद्ध उजुरी गर्ने हद म्याद कहिले सम्म हुन्छ ?

- बालविवाह सम्बन्धी कसूरको उजुरी कसूर भए गरेको थाहा पाएको मितिले तीन महिना भित्र गर्नु पर्दछ । (मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४, परिच्छेद-७, दफा १७६)

बालविवाहको रोकथाम तथा नियन्त्रणमा नागरिक तथा नागरिक समाजले के गर्ने ?

- बालविवाह हुन लागेको देखेमा वा थाहा पाएमा तुरुन्त प्रहरी कार्यालयमा उजुरी गर्नु पर्दछ ।
- बालविवाहसँग सम्बन्धित सामाजिक कार्य जस्तैः जन्ती, भोज वा अन्य कुनै पनि कार्यक्रममा सहभागी नहुने र अरुलाई पनि सहभागी नहुन प्रोत्साहन गर्ने ।
- घरपरिवार, समुदाय, समाजमा सहमति विपरित वा उमेर नपुगी विवाहको बारेमा जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।
- स्थानीय तहलाई यस किसिमका अपराध रोकथामका लागि जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन पैरवीमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- बालविवाह तथा सहमति विपरितको विवाह रोकथामका लागि नेपाल प्रहरी लगायत सम्बन्धित निकायहरुमा खवर गर्ने ।

UNHCR
The UN Refugee Agency
Nepal

LWF

WOREC